

ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Йосенчук Л.

Науковий керівник – доц. Бойко М.М.

ФЕНОМЕН ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Актуальність. Сучасний розвиток економіки, політики, науки вимагають нового типу особистості, здатної самостійно приймати рішення, активно шукати нові ідеї та впроваджувати їх у реальність, бути гнучкою до змін, творчо підходити до вирішення проблем, свідомо здійснювати свій вибір. Тому за останні десятиріччя у суспільстві підвищився інтерес до обдарованих дітей як до майбутньої інтелектуальної та творчої еліти, від якої залежить духовне і матеріальне благополуччя держави. Перед педагогами, психологами та батьками стоїть нелегке завдання – розвиток здібностей, виявлення обдарованих дітей та створення індивідуальних умов реалізації їх творчого та інтелектуального потенціалу.

Постановка проблеми. Впродовж багатьох років простежується тенденція знецінення таких понять як «інтелект», «знання», «ініціативність», «творчість». Молодь прагне просто «плисти за течією», а будь-які прояви індивідуальності супроводжуються критикою та прискіпливими коментарями. За таких умов виявлення та підтримка інтелектуально та творчо обдарованих дітей є важливим завданням педагогічної науки та практики.

Аналіз актуальних досліджень та публікацій. Проблема обдарованості вивчалася багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями. Однією з перших спеціальних психологічних праць у європейській традиції можна вважати книгу іспанського лікаря Хуана Уарте «Дослідження здібностей до наук», яка побачила світ у 1575 році. В цій роботі вчений порушив три основних питання: «... які види обдарування є притаманними людському роду; які види мистецтва і науки відповідають кожному обдаруванню; за якими ознаками можна упізнати відповідне обдарування» [8, 60].

Історія розвитку досліджень і практики навчання та виховання обдарованих дітей у вітчизняній науці охопила усю систему проблем і завдань, які сьогодні вивчаються. На початковому етапі, ці дослідження були включені в систему міжнародних і європейських наукових розвідок. Проте, психолого-педагогічні дослідження були «закриті» разом з наукою педологією в 1936 році. У вітчизняній науковій літературі широко відомі праці В.Теплова, А.Ковальова, В.Мясищева, Н.Лейтеса та інших, присвячені вивченню і дослідженню різних аспектів цього питання. В 60-70-ті роки вченими були проведені дослідження, які дали змогу отримати багатий матеріал з проблеми творчої та інтелектуальної обдарованості. У 80 – ті роки відбуваються практичні дослідження природи обдарованості, психологічних законів і засобів стимулювання творчості для вдосконалення змісту і методів навчання таких дітей [4, 33].

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що впродовж останніх десятиліть активно обговорювалися такі аспекти обдарованості як виявлення і розвиток обдарованості учнів (Г.Айзенк, В.Крутецький, О.Кульчицька), виділення сфер та видів обдарованості (С.Гончаренко, Г.Бурменська, Ю.Гільбух, М.Гнатко, В.Слуцький), розвиток обдарованості на різних вікових етапах (О.Антонова, В. Давидов, Д.Ельконін, Н.Лейтес, В.Паламарчук, В.Штерн), визначення підходів до розуміння психологічних основ та структури обдарованості (Дж.Гілфорд, Ж.Піаже, К.Перлет, Б.Скіннер, К.Тейлор, К.Хеллер, Г.Холл, В.Моляко), розвиток інтелектуального і творчого потенціалу особистості (О.Матюшкін, Я.Пономарьов, С.Сисоєва).

Мета статті є: проаналізувати поняття «обдаровані діти», виділити ознаки обдарованості та типологію обдарованих дітей, окреслити основні принципи роботи з обдарованими дітьми.

Вклад основного матеріалу. У сучасній психолого-педагогічній літературі існує більше 130 визначень поняття «обдарована дитина». Якщо їх проаналізувати, можна виокремити дві основні погляди. Прихильники першого вважають, що до рівня обдарованої можна розвинути

практично будь-яку здорову дитину за умов створення сприятливих умов. Прихильники другого вважають, що обдарованість – унікальне явище. У цьому випадку основна увага приділяється пошуку, спеціальному навчанню і вихованню обдарованих дітей.

Науковці зазначають, що сьогодні найбільш актуальними є такі визначення обдарованої дитини:

- «...дитина, яка значно випереджає своїх однолітків у розумовому розвитку або демонструє видатні спеціальні здібності (музичні, художні, спортивні та ін.)»[5, 178];
- «...дитина, яка виділяється яскравими, очевидними, іноді видатними досягненнями (або має внутрішні передумови для таких досягнень) у тому чи іншому виді діяльності»[2, 5];
- «... така дитина та підліток, у яких рівень інтелекту та мотивація, що склалися, дозволять їм досягти в майбутньому високих професійних і творчих досягнень»[9, 68].

Однак, не у всіх дітей однаково розвинені одні і ті самі здібності, тому розрізняють різні види обдарованості за такими критеріями:

- *за сферами обдарованості*: інтелектуальна, академічна, творча, лідерська, художня, рухова;
- *за видом діяльності та сферами психіки*: практична, пізнавальна, художньо-естетична, комунікативна, духовно-ціннісна;
- *за ступенем сформованості*: актуальна, потенційна;
- *за формою прояву*: явна, прихована;
- *за широтою прояву у різних видах діяльності*: загальна, спеціальна;
- *за особливостями вікового розвитку*: рання, пізня;
- *за типом діяльності, якому надається перевага*: інтелектуальна, академічна, творча, художня, психомоторна (спортивна), конструкторська, лідерська (організаторська);
- *за інтенсивністю прояву*: підвищена готовність до навчання, обдаровані, високообдаровані, виключно або особливо обдаровані;
- *за темпом психічного розвитку*: обдаровані з нормальним темпом вікового розвитку, обдарованість зі значним випередженням темпу психічного розвитку;
- *за віковими особливостями прояву*: мінлива (тимчасова), стабільна [1,19].

За спостереженнями видатного російського вченого А.Савенкова, педагога розрізняють лише три типи обдарованих дітей:

- діти з високими показниками за рівнем загальної обдарованості;
- діти, що досягли успіхів у яких-небудь сферах діяльності (математиці, музиці, спорті, образотворчому мистецтві). Цю категорію дітей частіше називають талановитими;
- діти, що добре навчаються у школі [6,231].

У сучасній педагогічній практиці для діагностики обдарованих дітей широко використовують тест «Здібності учнів» за методикою американських вчених Хаана і Кафа. Учня, яких діагностують, роздають розкреслені контрольні аркуші з номерами запитань (всього їх 49), поруч з якими школяреві потрібно написати знак «+», якщо відповідь позитивна, і знак «-» за негативної відповіді. Зміст запитань зачитується педагогом. Кожен стовпчик по вертикалі характеризує один із напрямків здібностей розвитку особистості: фізичні (спортивні), організаторські, математичні, природничі, конструкторсько-технічні, артистичні, комунікативні, філологічні, музичні, художньо-образотворчі. При обробці результатів сумуються позитивні відповіді по кожному стовпчику, домінуючим є той, кількість балів якого найбільша [7, 46].

Така діагностика була проведена з учнями 3 класів однієї із Тернопільських шкіл для того, щоб з'ясувати, які здібності переважають у сучасного школяра. Результати обробки та інтерпретації даних відображені у таблиці 1.

Таблиця 1.

№	Напрямок здібностей	Дівчатка	Хлопчики	Загалом
1.	фізичні	3%	39%	42%
2.	організаторські	31%	19%	50%
3.	математичні	-	23%	23%
4.	природничі	3%	23%	26%
5.	конструкторсько-технічні	15%	12%	27%

ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ

6.	артистичні	12%	-	12%
7.	комунікативні	-	-	-
8.	філологічні	23%	3%	26%
9.	музичні	31%	7%	38%
10.	художньо-образотворчі	7%	3%	10%

В процесі дослідження було виявлено, що у 93% дітей розвинуті більше ніж одна група здібностей (у 39% дівчаток та 54% хлопчиків). Проведена діагностика ще раз підтвердила, що в Україні є багато обдарованих та здібних дітей, творчий та інтелектуальний потенціал яких зможе забезпечити розвиток освіти, культури та науки в майбутньому. Але за результатами дослідження у дівчат недостатньо розвинені математичні здібності, а у хлопців – артистичні. Тому вчителю необхідно звертати більше уваги на їх розвиток, наприклад, залучати дітей до роботи у «Математичному клубі» та «Театральному гуртку». Оскільки у сучасній школі активно використовують тестову систему оцінювання знань, у дітей погано розвинені комунікативні навички. Їх потрібно більше залучати до мовленнєвих видів діяльності, вчити висловлювати свою думку.

Для того, щоб досягти значних результатів у майбутньому, доцільно проводити спеціально організовану індивідуальну роботу з кожною дитиною, адже здібності потрібно розвивати, направляти у правильне русло, удосконалювати. Насамперед варто створити оптимальні умови для прояву і розвитку потенціалу учнів. Найперше – це зняти обмеженість, бар'єри, що гальмують творче та інтелектуальне зростання дітей. Тут обов'язковим моментом програми є гнучкість її організації, що дозволяє змінювати темп, обсяг і зміст навчального матеріалу.

Робота з такими дітьми передбачає знання структурно-якісних характеристик обдарованості. Вони є базою для практичної роботи з розвитку творчих та інтелектуальних здібностей і обдарованості [3, 13].

Як варто працювати з обдарованими дітьми? М.Карне, А.Шведел, Р.Стоунбернер виділили такі основні рекомендації щодо планування роботи з такими учнями:

Кожна дитина неповторна. Необхідно виділити її сильні та слабкі сторони і скласти програму, відповідно до її потреб.

Обдаровані діти дуже критичні до себе і мають негативний «Я» - образ». Необхідно допомогти їм сформуванню реалістичне уявлення про себе. Особливо важливо нейтралізувати невідповідність між високим інтелектуальним розвитком і руховими навичками.

Родина відіграє найважливішу роль в освіті обдарованої дитини, тому вона має тісно контактувати зі школою.

Оскільки обдарованих дітей вирізняє широка сфера інтересів, у програму треба включити різноманітний матеріал, який балансуватиме і підтримуватиме їхній усебічний розвиток.

Обдарований учень, який навчається в одній групі із «середніми» дітьми, повинен мати змогу спілкуватися з такими ж розвиненими однолітками.

Керувати програмою навчання обдарованих дітей має людина зі спеціальною підготовкою та відповідним досвідом роботи.

Невід'ємна частина програми – система її оцінки. Важливо визначити, яким чином дитина досягає поставлених цілей. У такий спосіб можна виявити слабкі місця й визначити, наскільки програма задовольняє потреби дитини. Тому необхідно добре організована, ефективна й дієва система виявлення обдарованості, до якої були б залучені і батьки.

Щоб забезпечити поступовість розвитку, програма має передбачати оптимальний і плановий перехід дитини з одного рівня на інший.

Одного інтелекту в житті недостатньо, тому варто розвивати цілеспрямованість, наполегливість і бажання довести справу до кінця [3, 13].

Висновки. Отже, у огляду на проведене дослідження дитячу обдарованість визначають як підвищений рівень розвитку однієї або декількох здібностей, на основі яких дитина може досягнути успіхів у соціально важливих видах діяльності, вони виділяють її серед інших представників даної вікової групи. Обдарованість може відрізнятися за рівнем розвитку, а також проявлятися в різних сферах діяльності. Ці особливості дають можливість науковцям виділяти різні види обдарованості, яким відповідає певна класифікація обдарованих дітей. Її розвиток залежить від професійного рівня педагогів та використання креативних методів

навчання. Педагог повинен пам'ятати, що не потрібно вирізняти обдаровану дитину за індивідуальні успіхи, краще заохотити спільні заняття з однокласниками; не варто приділяти багато уваги навчанню з елементами змагання; недоречно акцентування на її винятковості породжує роздратованість, ревності друзів, однокласників; в більшості випадків обдаровані діти погано сприймають суворо регламентовані заняття, що повторюються.

Перспективи подальших розвідок. Вчені та педагоги повинні приділити особливу увагу розробці цілої системи щодо навчання та виховання обдарованих дітей, яка б відповідала їхнім потребам, тому що практика навчання і розвитку, яка існує сьогодні, на жаль, має хаотичний і фрагментарний характер.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Балацинова А.Д. Основні підходи до класифікації видів обдарованості / А.Д. Балацинова // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : Зб. наук. пр. / Редкол.: Т.І. Сущенко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя, 2008. – Вип. 49. – С. 19–24.
2. Богоявленская Д.Б. Основные направления разработки и развития «Рабочей концепции одаренности» / Д.Б. Богоявленская // Развитие личности. – 2004. – № 3. – С. 10–17.
3. Корнеева О. Работа з обдарованими та здібними учнями/ Ольга Корнеева// Психолог. – 2009. - №45. – с. 18-20.
4. Корчуганов І.П. Індивідуально-психологічні особливості та соціальні умови розвитку обдарованих дітей: методичні рекомендації.- Луцьк, 1997.-33с.
5. Педагогический энциклопедический словарь / [гл. ред. Б.М. Бим-Бад]. – М. : Большая рос. энцикл., 2002. – 527 с.
6. Савенков А.И. Одаренные дети в детском саду и школе : Учеб. пособ. для студентов высш. пед. учеб. заведений / А.И. Савенков. – М. : Academia, 2000. –с. 231.
7. Слободянюк Л. Психолого-педагогічний супровід обдарованих і здібних дітей/ Людмила Слободянюк// Завуч. – 2009. - №23-24. – с.46-47.
8. Уарте Х. Исследование способностей к наукам.- М.: Наука, 1960.-с.60.
9. Хромова Т. Одаренный ребенок нуждается в ... дискомфорте : практ. опыт пед. работы с одарен. детьми / Т. Хромова, В. Юркевич // Лицейское и гимназическое образование. – 1999. –№ 6. – С. 68–71.